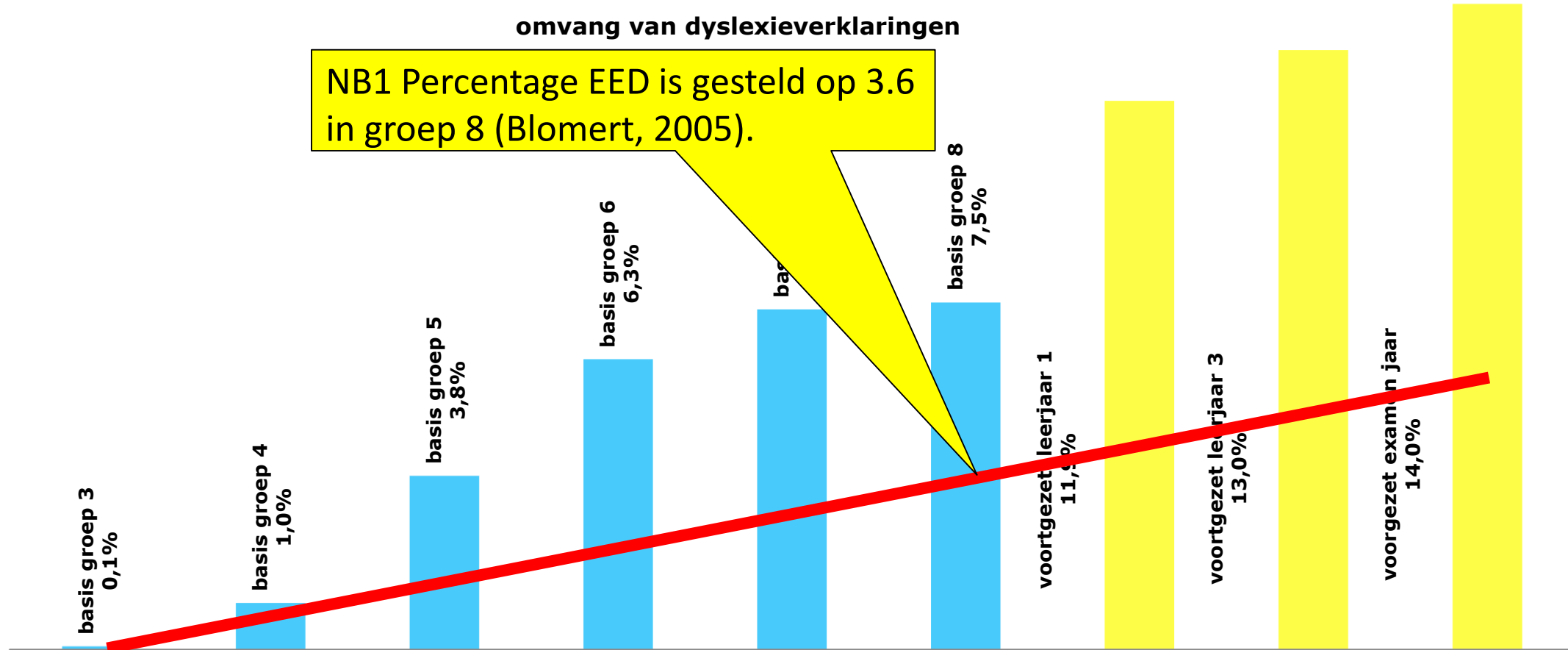

Hoe kunnen PO-scholen er voor zorgen dat het leesonderwijs op orde komt?

Aryan van der Leij

Omvang van dyslexieverklaringen in PO en VO

Inspectie van het Onderwijs (2019). *Dyslexieverklaringen. Verschillen tussen scholen nader bekeken*. Utrecht, 2019

Feiten

Er zijn teveel leerlingen met leesproblemen

Laaggeletterdheid:

12-jarigen	25 % leesachterstand van twee of meer jaar
15-jarigen	17.8 % laaggeletterd (Pisa 2016)
	24 % laaggeletterd (PISA 2019)
eind VO	25.000 nieuwe laaggeletterde schoolverlaters per jaar
maatschappij	1.500.000 laaggeletterden

‘Net iets meer dan driekwart van de middelbare scholieren in Nederland (76 procent) kunnen het belangrijkste idee uit een tekst halen.’

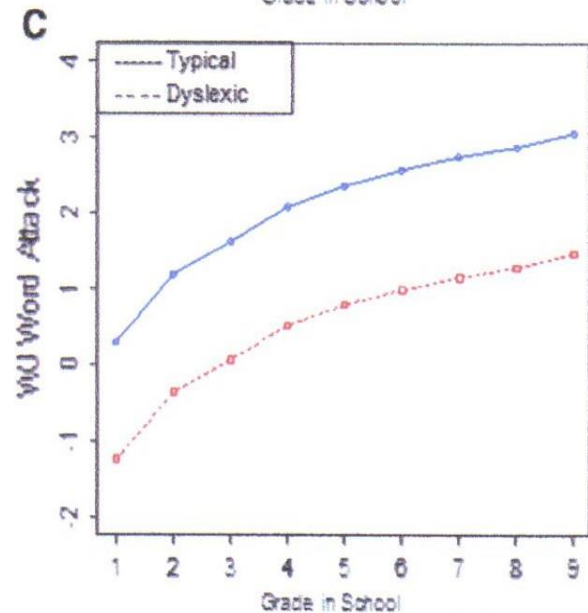
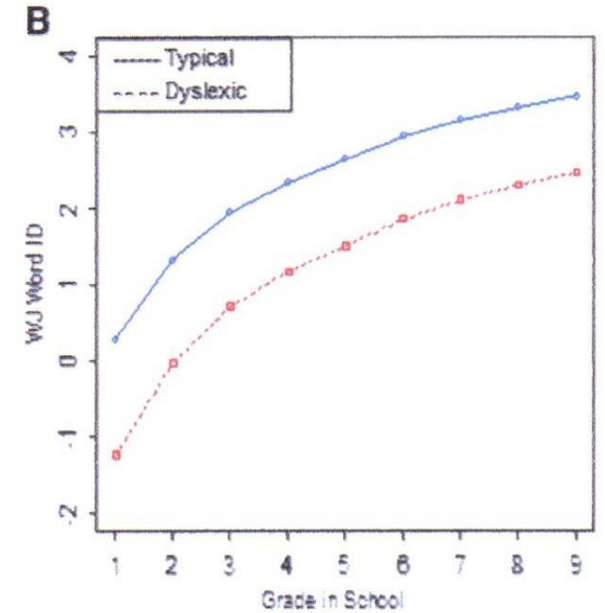
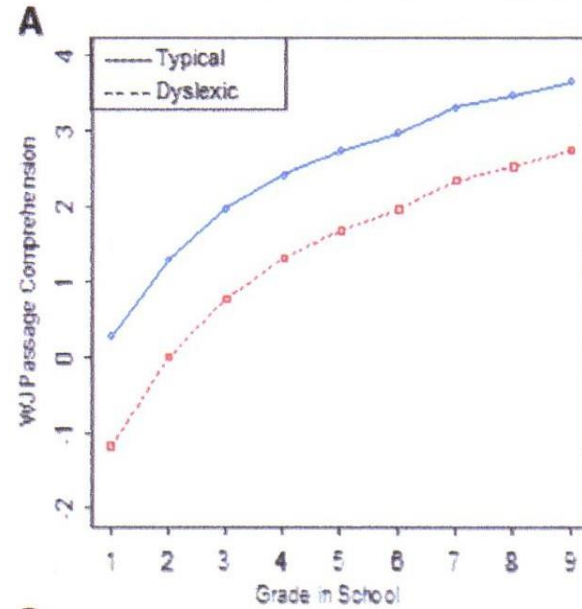
<https://www.nrc.nl/nieuws/2019/12/03/leesvaardigheid-nederlandse-scholieren-achteruitgegaan-a3982462>

Feiten

Wanneer ontstaat het probleem?

Achterstand in eerste fase van formele leesinstructie is nooit meer in te halen

A begrijpend lezen
B woordherkenning
C woorddecoderen

Bron: Ferrer et al.,
The Journal of Pediatrics, 2015

Feiten

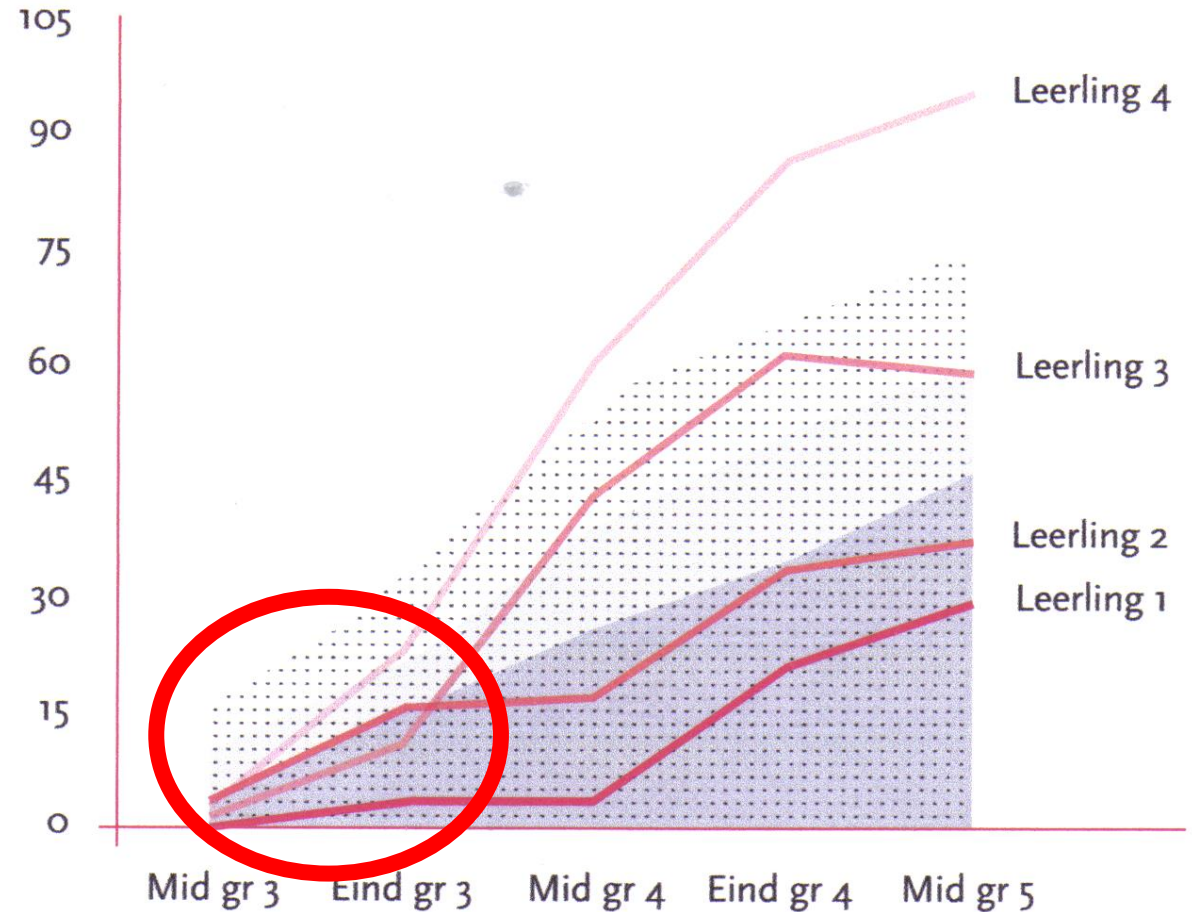
Wanneer ontstaat het probleem?

Achterstand neemt direct sterk toe en stabiliseert dan

In voortraject (groep 2) al grote verschillen in ontluikende geletterdheid, i.h.b. letterkennis

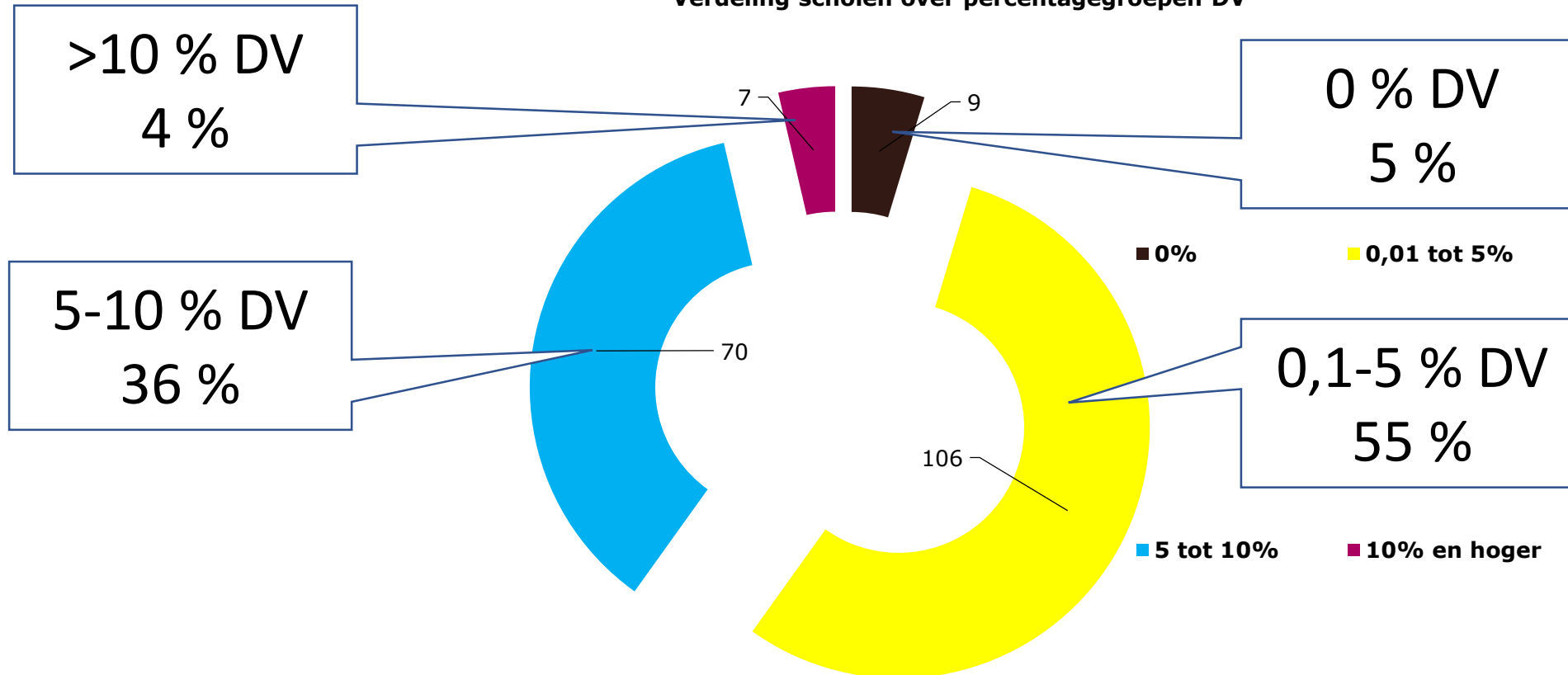
DMT2

Bron: Van der Leij,
Dit is dyslexie, 2016

Verschillen tussen basisscholen

Verdeling scholen over percentagegroepen DV

Meer specifiek (% van de scholen)

- Zorgniveau 1 (basisaanbod):
 - leesinstructie niet op orde: bijna 40%
- Zorgniveau 2 (extra zorg in de groep):
 - voor lezen niet goed uitgevoerd: 50%
- Zorgniveau 3 (specifieke interventies buiten de groep):
 - niet aanwezig: 30%
- Zorgniveau's:
 - niet op orde: meer dan 50%

NB Pas *na* niveau 3 mag II. aangemeld worden vanwege 'vermoeden dyslexie'.
Daarvoor is er geen onderscheid tussen laaggeletterdheid en dyslexie

Welke actoren zijn betrokken bij kwaliteitsverbetering?

Wat is een Duurzame Aanpak Leesproblemen?

Hoe kan het proces van kwaliteitsverbetering in gang gezet worden?

Welke rol spelen de schoolleiders om die 'top-down' te realiseren?

Hoe zit het met 'top-down' aansturing door OC&W?

Ministerie OCW?

Actoren bestuurlijk niveau

Inspectie

Schoolbestuur

Actoren bovenschools

Bestuur SWV

SWVcoördinator

Overige scholen in SWV-netwerk

Actoren schoolniveau

Schoolleider

Ib-er Lees coördinator
'Bouw!' coördinator

Leerkrachten

Tutoren

Actoren netwerken

Experts, cursusdocenten, ondersteuners, adviseurs, ...

Ib-ers, leerkrachten van andere scholen, ...

Leerlingen

Ouders

Duurzame Aanpak Leesproblemen
Organogram: school- en bovenschools niveau

Principes voor duurzame aanpak

- Vroeg
 - begin in groep 1-2
- Breed
 - laaggeletterdheid bestrijden *en* dyslexie voorkomen
- Lang
 - volhouden in groep 1-2-3-4-5-6-(7-8)
- Doelgericht
 - ontluikende geletterdheid
 - voorbereidend lezen (teken-klankkoppelingen, woordjes decoderen)
 - beginnende en voortgezet lezen (woordlezen)
 - vloeiend woord- en tekstlezen

Doelen:

- verbetering prestaties met lezen en spellen
- afname (60-65 %) aantallen leerlingen met leesproblemen
 - laaggeletterde leerlingen (niveau D-E; laagste 25 %)
 - formele diagnoses dyslexie
 - hardnekkig bij laagste 10 %
 - 'didactisch resistent'
- afname aantal zittenblijvers in groep 3-7
- toename verwijzing naar hogere vormen van VO

Voorwaarden voor duurzame aanpak (1)

- laat de leerkracht er niet alleen voor staan
- ... maar vul het handelingsrepertoire aan
- met individuele `teacher-free`, `evidence-based` interventies
- maak gebruik van middelen van de 21ste eeuw
- ... en van extra handen (`tutors`: ouders, vrijwilligers, stagiaires, onderwijsassistenten, oudere leerlingen)

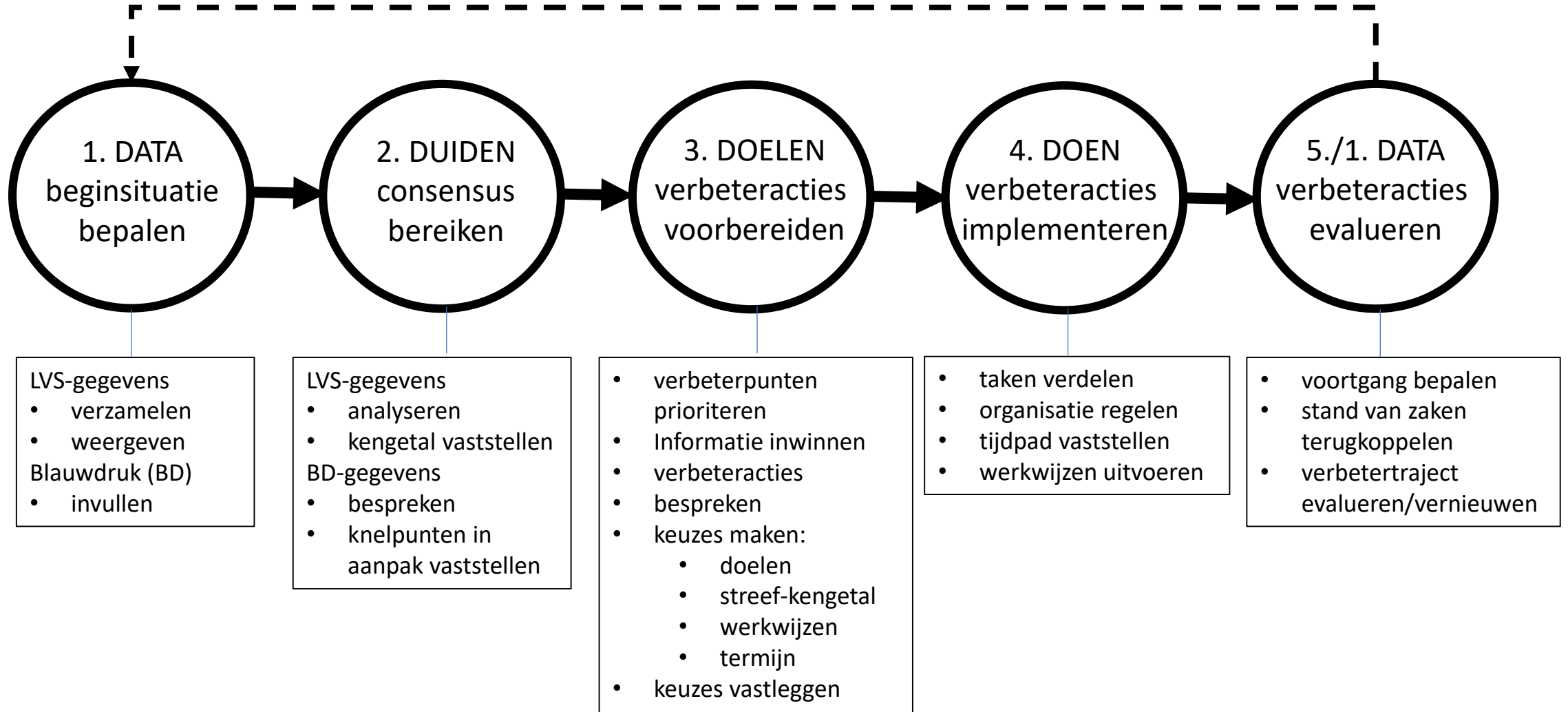
Voorwaarden voor duurzame aanpak (2)

- gedeelde visie en betrokkenheid van
 - schoolleiding
 - schoolbestuur
- gedeelde visie, betrokkenheid en expertise van het schoolteam
 - door onderling overleg
 - na-/bijscholing van
 - leerkrachten
 - zorgcoördinatoren/ interne begeleiders (Ib-ers)

Voorwaarden voor duurzame aanpak (3)

- bovenschoolse samenwerking in SWV
 - school leert van informatie
 - scholen leren van elkaar
- kennis delen, monitoring, evaluatie
 - SWV-coördinator
 - (webbased) netwerken van leraars, leerkrachten, ...
 - externe specialisten
- participatie van de gemeenten

Model van geplande verbetering

schoolteam

ondersteuning

Beginsituatie bepalen

- LVS-gegevens
 - verzamelen
 - weergeven
- Blauwdruk (BD)
 - invullen

Blauwdruk Duurzame Aanpak Leesproblemen

Eerste aanzet voor een instrument

Aryan van der Leij, Chris Struiksma, Wied Ruijsenaars

Visie

	ja	vind ik te sterk uitgedrukt	nee
1. Ik beschouw leren lezen en schrijven als de belangrijkste taak van Primair Onderwijs			
2. Het gaat mij aan het hart dat leerlingen zoveel last kunnen hebben van lees- en schrijfproblemen, dat zij een negatief zelfbeeld en/of angst voor het geschreven woord krijgen			
3. Ik vind het zorgelijk dat lees- en spellingsproblemen, i.h.b. laaggeletterdheid en dyslexie, een ernstige belemmering vormen voor de loopbaan in onderwijs en maatschappij			
4. Ik ben ervan overtuigd dat met een doelgerichte aanpak het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen te verminderen is			
5. Vermindering van het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen leidt naar mijn mening tot minder zittenblijvers, doorverwijzingen naar buitenschoolse zorg en leerlingen met een laag VO-advies			
6. Voor een duurzame schoolverbetering vind ik het essentieel dat ons schoolteam de visie deelt dat een gerichte aanpak noodzakelijk en te realiseren is en dat ons schoolteam zich daar blijvend voor inzet			
7. De schoolleider is naar mijn mening de eerstverantwoordelijke voor het scheppen van draagvlak in ons schoolteam, de implementatie en borging van de aanpak en het expliciteren en levend houden van een realistisch perspectief			
8. Bij de preventie en aanpak van laaggeletterdheid en dyslexie vind ik ondersteuning door het Samenwerkingsverband Passend Onderwijs (SWV) noodzakelijk			

Basisgegevens

	ja	zijn we aan het regelen	nee	weet ik niet
1. Wij gebruiken gegevens van het LeerlingVolgSysteem (LVS) om inzicht te krijgen in de lees- en spellingsontwikkeling van onze leerlingen				
2. Wij gebruiken LVS-gegevens om het aantal leerlingen met lees- en spellingproblemen vast te stellen				
3. Het SWV verschaft ons gegevens die laten zien hoe het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen op onze school zich in de loop der jaren ontwikkelt, in vergelijking met landelijke normen				
4. Voor onze aanpak maken wij gebruik van informatie over scholen die het gelukt is om het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen substantieel omlaag te brengen en houden (good practice)				
5. Voor onze aanpak maken wij gebruik van informatie over computerprogramma's, methoden en werkwijzen die effectief zijn in het voorkomen en remediëren van lees- en spellingsproblemen en het stimuleren van vlot lezen/het opdoen van leeservaring ('evidence-based' programma's)				
6. In onze aanpak maken wij gebruik van informatie over ICT-hulpmiddelen die (hardnekkige) lees- en spellingproblemen effectief compenseren				
7. In onze aanpak maken wij regelmatig gebruik van specifieke expertise geleverd door personen (SWV-coördinator, leesdeskundigen, implementatiedeskundigen/-coaches), (na-/bij-) scholingsvormen (cursussen, workshops) en overige bronnen (IB-netwerken, digitaal gebruikersplatform, websites, ...)				

Plan van aanpak

	ja	zijn we aan het regelen	nee	weet ik niet
1. In ons plan van aanpak (PvA) hebben wij de doelstellingen, werkwijzen, implementatie en borging van onze aanpak van lees- en spellingproblemen voor de komende periode vastgelegd				
2. In de doelstellingen van ons PvA hebben wij aangegeven welk kengetal wij nastreven (het aantal/percentage leerlingen dat aan de gestelde standaarden voor lezen en spelling voldoet) in vergelijking met een eerder bepaalde beginsituatie				
3. In ons PvA hebben wij vastgelegd hoe het risico op leesproblemen in de fase van ontluikend en voorbereidend lezen (groep 1-2) wordt teruggedrongen door een preventieve aanpak en hoe we daar in groep 3 mee doorgaan ('doorgaande lijn')				
4. Ons PvA beschrijft hoe leesproblemen in de fase van aanvankelijk lezen en de overgang naar voortgezet lezen (groep 3-4) worden aangepakt				
5. Ons PvA beschrijft de wijze waarop remediëring van lees- en spellingproblemen, het stimuleren van vlot lezen/het opdoen van leeservaring en compensatie van hardnekkige lees- en spellingproblemen in de fase van voortgezet lezen in groep 5-8 worden vormgegeven				
6. In ons PvA zijn (computer-)programma's, methoden en werkwijzen opgenomen die effectief zijn gebleken (zie Basisgegevens item 4-6)				
7. In ons PvA wordt aangegeven op welke wijze de interventies buiten de groep in het rooster zijn opgenomen (aanvullend op of in plaats van lesonderdelen) en wie die uitvoeren				
8. In ons PvA is de taakverdeling beschreven die aangeeft hoe ieder lid van het schoolteam actief betrokken is bij de uitvoering				
9. In ons PvA is beschreven op welke wijze 'extra' handen worden ingezet en ondersteund bij de uitvoering (niet-professionele tutoren, onderwijsassistenten, ...)				
10. In ons PvA is beschreven op welke wijze ouders worden betrokken bij de uitvoering				
11. In ons PvA is beschreven op welke wijze wordt deelgenomen aan bovenschoolse activiteiten (zie Basisgegevens item 7)				
12. Ons PvA sluit volledig aan bij de bovenschoolse aanpak van ons SWV				
13. In ons PvA wordt aangegeven hoe en op welke momenten de stand van zaken wordt geëvalueerd (monitoring)				

Voorwaarden

	ja	zijn we aan het regelen	nee	weet ik niet
1. Onze schoolleider zorgt voor voldoende budget voor de aanschaf, de implementatie en het onderhoud van effectief gebleken (computer-)programma's, methoden en werkwijzen				
2. Deze financiële middelen zijn structureel				
3. Onze schoolleider heeft de eindverantwoordelijkheid voor het vaststellen van de aanpak en voor de monitoring van de voortgang				
4. Onze lb-er/zorgcoördinator is verantwoordelijk voor de feitelijke in- en uitvoering van de aanpak				
5. Onze schoolleider ziet erop toe dat de taken uit het PvA zijn afgestemd op de draagkracht en veranderingscapaciteit van de teamleden en naar behoren worden uitgevoerd				
6. Bij elke wijziging in het team wordt de vervanger/nieuwkomer door ons ingewerkt in de aanpak om continuïteit en duurzaamheid te waarborgen				
7. De voortgang en effectiviteit van de aanpak worden regelmatig geëvalueerd (monitoring) en in ons team besproken om onze aanpak zo nodig bij te kunnen sturen				
8. De voortgang en effectiviteit van de aanpak worden regelmatig in SWV-verband geëvalueerd (monitoring) en in ons team besproken om de aanpak zo nodig bij te kunnen sturen				
9. Wij nemen deel aan bovenschoolse samenwerking (SWV-netwerken van lb-ers, SWV-netwerken van leerkrachten van andere scholen, ...) om de aanpak te realiseren en te optimaliseren				
10. Wij gebruiken bovenschoolse ondersteuning (SWV, experts, cursusdocenten, inhoudelijke ondersteuners, adviseurs, ...) om de aanpak te realiseren en te optimaliseren				
11. Wij maken gebruik van een digitaal gebruikersplatform voor collegiale kennisuitwisseling/intervisie, ondersteuning en hulpvragen om de aanpak te realiseren en te optimaliseren				

Zorg

	ja	zijn we aan het regelen	nee	weet ik niet
1. Wij geven leerlingen in groep 2 bij wie ontluikende geletterdheid en voorbereidend lezen zich onvoldoende ontwikkelt gerichte ondersteuning binnen de groep om hun achterstand te verkleinen				
2. Leerlingen in groep 2 die risico lopen op lees- en spellingsproblemen identificeren wij halverwege het schooljaar, waarna ze intensieve instructie en oefening krijgen buiten de groep				
3. Die hulp zetten we vanaf begin groep 3 voort (doorgaande lijn)				
4. Wij leveren in groep 3-4 adequaat ingericht effectief onderwijs m.b.t. lezen en spelling (af te leiden uit de mate waarin het nagestreefde kengetal wordt bereikt: het aantal/percentage leerlingen dat aan de gestelde standaarden voldoet)				
5. Wij identificeren leerlingen die in groep 3-4 achterblijven (zwakste 25 % van de leerlingen) en geven die extra, aangepaste instructie en oefening (verlengde instructie) binnen de groep				
6. Wij identificeren leerlingen die in groep 3-4 die onvoldoende profiteren van extra oefening binnen de groep (zwakste 10 % van de leerlingen) en geven die op jaarbasis minimaal 40 uur individuele, specifieke interventies buiten de groep				
7. Wanneer leerlingen gekenmerkt worden door 1) een blijvende, hardnekkige achterstand en 2) het uitblijven van effect van voldoende individuele, specifieke interventies buiten de groep (‘didactische resistentie’), vermoeden wij dat er sprake is van dyslexie en adviseren wij een verwijzing naar buitenschoolse diagnostiek en behandeling				
8. Wij leveren in groep 5-8 adequaat ingericht effectief onderwijs m.b.t. voortgezet lezen, spelling, het opdoen van leeservaring en -motivatie				
9. Leerlingen uit groep 4-8 die behoefte hebben aan stimulering van het vlot lezen/opdoen van leeservaring en oefening van spelling, geven wij aangepaste ondersteuning (‘leeskilometers maken’, oefeningen op de computer)				
10. Leerlingen uit groep 4-8 die, voor het bevorderen van hun leesbegrip, behoefte hebben aan compensatie van hun hardnekkige leesproblemen, bieden wij daarop toegesneden digitale middelen/software				
11. Wij werken samen met dyslexiezorgverleners en voorzien in gepaste maatregelen voor en coaching van dyslectische leerlingen binnen de school				

Enkele opvallende resultaten V=visie, B=basisgegevens, PvA=plan van aanpak,

VW=voorwaarden, Z-zorg

V7. De schoolleider is naar mijn mening de eerstverantwoordelijke in het scheppen van draagvlak in ons schoolteam voor de implementatie en borging van de aanpak, en voor het expliciteren en levend houden van een realistisch perspectief (de stip op de horizon)

B3. Het SWV verschaft ons gegevens die inzicht geven in het aantal leerlingen met lees- en spellingproblemen (bijv. ontwikkeling op onze school over de jaren heen, vergelijking van onze school met andere SWV-scholen)

B4. Voor onze aanpak maken wij gebruik van informatie over scholen die door hun doelgerichte aanpak het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen substantieel verminderd hebben (voorbeelden van 'good practice')

PvA9. Ons PvA beschrijft de wijze waarop wordt deelgenomen aan bovenschoolse activiteiten (zie Bronnen item 7)

PvA10. Ons PvA is een onderdeel van de bovenschoolse aanpak van ons SWV

VW6. Bij elke wijziging in het team van betrokkenen wordt de vervanger ingewerkt in de aanpak om continuïteit en duurzaamheid te waarborgen

VW8. De voortgang en effectiviteit van de aanpak worden regelmatig in SWV-verband geëvalueerd (monitoring) om de aanpak zonodig bij te kunnen bijsturen (bovenschools)

8. De voortgang en effectiviteit van de aanpak worden regelmatig in SWV-verband geëvalueerd (monitoring) om de aanpak zonodig bij te kunnen bijsturen (bovenschools)

VW11. Wij maken gebruik van een digitaal gebruikersplatform voor collegiale kennisuitwisseling/intervisie, ondersteuning en hulpvragen om de aanpak te realiseren en te optimaliseren

Z2. Wij identificeren leerlingen met risico op ernstige lees- en spellingsproblemen die in groep 2 onvoldoende profiteren van gerichte instructie binnen de groep en geven die individuele, specifieke interventie buiten de groep gedurende de fase van voorbereidend en aanvankelijk lezen (groep 2-4)

Ja	Vind ik te sterk uitgedrukt	Nee	?
38	49	14	
Ja	Zijn we aan het regelen	Nee	?
17	12	55	17
23	14	56	7
5	30	56	9
8	19	60	13
25	21	51	3
14	15	51	20
14	15	51	20
13	11	64	12
42	26	23	9

Opvallende Blauwdrukresultaten

- Centrale rol van schoolleider niet bij iedereen evident
- Innovatieve kracht van Samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs (bovenschool samenwerken, van elkaar leren, collegiale kennisuitwisseling, etc.) sterk onderbenut
- Leren van scholen die het goed voor elkaar hebben (‘good practice’) sterk onderbenut
- Grote behoefte aan digitaal platform (is in de maak, zie Stimuleringsprogramma, www.dyslexiecentraal.nl)
- Vroeg signaleren (groep 2) en doorgaande lijn in preventieve aanpak (groep 2-4) nog geen gemeengoed

Wat doet OCW?

- Zit niet stil!
- Is zich helemaal lam geschrokken door PISA
- Je zou denken: alle ballen op
 - preventie van leesproblemen en leesachterstanden, te beginnen in groep 1-2
 - kwaliteitsverbetering van het onderwijs in leren lezen groep 3-4
 - vloeiend lezen als opstap voor begrijpend lezen in groep 5-8
 - inzet digitale middelen in alle groepen
 - opleiding en nascholing hierop gericht
- Maar nee:
 - laat zich adviseren door Onderwijsraad en Raad voor Cultuur
 - start een heus leesoffensief via leesmotivatie, bibliotheken en 'rijke' boeken
 - stuurt een brief aan de Tweede Kamer (3-12-2019)
 - wat staat daarin?

Wat staat daarin? (1a)

- Letterlijk geciteerd:
- *'De raden pleiten ... voor 'een offensief om de motivatie van jongeren voor het diep lezen te stimuleren'. Zij wijzen erop dat leesplezier, leesmotivatie en leesvaardigheid onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Ze werken als een spiraal: motivatie om te lezen leidt tot meer leestijd, en meer leestijd leidt tot meer leesvaardigheid – wat leidt tot meer plezier in lezen. Andersom kan weinig plezier in lezen juist leiden tot minder leesmotivatie, leestijd en uiteindelijk minder leesvaardigheid.'*

Wat staat daarin? (1b)

Dus volgens de ministers, c.q. de raden is leesvaardigheid het *product* van leesplezier en leesmotivatie.

Het is echter (al jaar en dag) wetenschappelijk evident dat het *precies omgekeerd* is: competenten worden in een vaardigheid geeft de motivatie om die toe te passen. Leertheoretisch principe van het effect van succeservaringen (zie bijv. Kirshner e.a., *Op de schouders van reuzen*, 2018).

Leesplezier en leesmotivatie zijn het product van leesvaardigheid.

.

Wat staat er nog meer in? (2)

- Letterlijk geciteerd:
- *‘Dat is wat lezen kan doen. Nieuwe werelden ontdekken, avonturen beleven die je in het echt nooit zou meemaken en een kijkje geven in de gedachten van mensen die heel anders zijn dan jij. Lezen verruimt ons denken, leert ons om anderen beter te begrijpen, en vergroot ons welzijn. Lezen kan ook helpen om onze identiteit te vormen en om herkenning te vinden. Wij vinden daarom dat elk kind toegang moet hebben tot boeken. En hulp moet krijgen met het zoeken van een boek dat bij hem of haar past.’*

Wat staat er niet in? De 21ste eeuw!

- Als het om stimulering van belevingswereld, welzijn en identiteit gaat zijn er tegenwoordige veel effectievere middelen dan lezen.
- Stel je voor dat er in die brief stond:

Dat is wat Netflix kan doen. Nieuwe werelden ontdekken, avonturen beleven die je in het echt nooit zou meemaken en een kijkje geven in de gedachten van mensen die heel anders zijn dan jij. Netflix verruimt ons denken, leert ons om anderen beter te begrijpen, en vergroot ons welzijn. Netflix kan ook helpen om onze identiteit te vormen en om herkenning te vinden. Wij vinden daarom dat elk kind toegang moet hebben tot Netflix. En hulp moet krijgen met het zoeken van Netflix dat bij hem of haar past.

Wat staat daar niet in?

- Zou dat w.b. stimulering van belevingswereld, welzijn en identiteit niet net zo verdedigbaar zijn?
- Sterker nog, met alle beelden, muziek en prachtauteurs een stuk indringerender en efficiënter dan via dat moeizame, tijdrovende lezen?
- De ministers gooien het op de romantiek van fictie lezen (waar de meesten van ons natuurlijk fan van zijn).
- Maar dat is onze belevingswereld en niet die van de laaggeletterden (een steeds toenemende aantal).
- Hun probleem is het begrijpend lezen van non-fictie: *informatieve, zakelijke teksten*.
- Steeds meer leerlingen blijken dat probleem te hebben, zie PISA.
- In maatschappelijk perspectief betekent dit dat die grote moeite (blijven) hebben met:
 - het maken van schriftelijk werk op school
 - het volgen van vervolgoopleidingen
 - het functioneren als geletterde in een geletterde maatschappij

Wat had er in moeten staan?

- Zorg dat leerlingen vaardig worden in vloeiend leren lezen als opstap naar begrijpend lezen
- Voorkom leesachterstand, zo vroegtijdig mogelijk
- Dat vergt oefenen, oefenen, oefenen en blijven oefenen, oefenen, oefenen.
- Zorg voor duurzaamheid (zie Blauwdruk):
 - centrale rol schoolleider
 - regel kennisoverdracht aan vervangers
 - gebruik van digitale middelen om dat doel te bereiken
 - gebruik bovenschoolse samenwerking
- Pak de opleidingen (eindelijk) aan:
 - onderwijs is zorgen dat er geleerd wordt
 - vaardigheden lezen vergen (kennis van en vaardigheid in) gerichte instructie, didactiek, leertheorie
 - zorg dat (toekomstige) onderwijzers weten hoe dat moet!

Verder lezen

Van der Leij, A. (2016). *Dit is dyslexie*. Houten: LannooCampus.

Aryan van der Leij, Chris Struiksma en Wied Ruijsenaars (2019). Duurzame aanpak leesproblemen: hoe doe je dat? *TIB*, Tijdschrift Intern Begeleiders, 9 (5), november 2019, 17-19.

Kirschner, P., Claessens, L., & Raaijmakers, S. (2018). *Op de schouders van reuzen*. Inspirerende inzichten uit de cognitieve psychologie voor leerkrachten.

www.didactiefonline.nl

Contact: d.a.v.vanderleij@uva.nl

